

МИСТЕЦТВО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ У СТАНОВЛЕННІ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

У статті розкрито сутність поняття «творча індивідуальність». Доведено, що серед освітян утверджується думка про те, що не лише особистість педагога, його ставлення до справи, готовність і здатність діяти творчо є сьогодні вирішальними чинниками розвитку навчального закладу, а для виховання молодого покоління насамперед потрібні масштабність, яскравість та самобутність цієї особистості, унікальність кожного педагога, автономність його дій. На основі педагогічних і психологічних теорій визначено, що розвиток творчої індивідуальності педагога – це процес поглиблення унікальності його особистості на основі позитивних кількісних і якісних змін у рівнях сформованості компонентів його творчої індивідуальності; перетворення його на самобутню, неповторну, самоефективну особистість, здатну повністю самореалізувати себе в педагогічній діяльності.

Ключові слова: *творча індивідуальність, осяяння, педагогічне мистецтво, мистецтво педагогічної дії, розвиток особистості.*

Постановка проблеми. Проблема педагога, його професіоналізму, світоглядної культури, духовно-морального розвитку – одна з найактуальніших у педагогіці та філософії освіти. Адже саме від педагога, його особистісних характеристик залежить реалізація навчальних планів, якість освітніх послуг, виховання учнів як у процесі навчання, так і позанавчальний час.

Проблема необхідності осмислення місця і ролі мистецтва педагогічної дії у становленні педагога, його особистісних характеристик та якостей у контексті утвердження, глобалізації та розгортання інформаційної революції полягає у таких аспектах: по-перше, час потребує від учня засвоєння не стільки знань, скільки оволодіння технологіями їх набуття та функціонування. Побудова моделі особистості «нового педагога», здатного забезпечити особистісне становлення учня, саме і є тим безпосереднім завданням; по-друге, нові вимоги, притаманні особистості вчителя, зумовлені процесами, які можуть бути об'єднані таким фундаментальним поняттям, як глобалізація. Їх сутність полягає в універсалізації вимог,

підвищенні якості освітніх послуг, прозорості функціонування знання й методик моніторингу освіти.

Сьогодні суспільство все гостріше відчуває потребу в творчій індивідуальності, яка, різними шляхами йдучи до єдиної мети, досягає найвищих результатів у її реалізації й тим самим відкриває людству широкі можливості для культурного й цивілізаційного поступу та соціального прогресу. Продукування різноманітних творчих ідей сприяє виникненню нових філософських, наукових і мистецьких шкіл, напрямів, стилів, жанрів, які у своїй ідейній і змістовій самобутності забезпечують багатство й невичерпність загальнолюдської культури, закладають фундамент для її неперервного та різнобічного історичного розвитку та сприяють появі унікальних культурних цінностей, здійсненню наукових відкриттів, які докорінно змінюють світ.

Хоча поняття «творча індивідуальність» тривалий час вживалося переважно для характеристики митців і до педагогічного контексту потрапило лише нещодавно, у зв'язку з визнанням мистецького й творчого характеру педагогічної діяльності та підвищенням науково-педагогічного інтересу до проблем педагогічної майстерності й творчості, розвиток у педагога цієї інтегрованої творчої якості є стратегічним педагогічним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз педагогічної та фахової літератури показав, що вивчення проблеми мистецтва педагогічної дії вивчалось різнобічно. О. Рудницька стверджує, що саме з мистецтвом «пов'язані перспективи гуманізації освіти, ствердження нових ідеалів розвитку духовної культури суб'єкта навчання, реалізація принципу діалогічного підходу в педагогічному процесі, орієнтація на його творчу спрямованість» [8, с. 7]. Ця думка підтверджена практикою останніх десятиліть, що вказує на необхідність утвердження нових ідеалів розвитку духовної культури, гуманізації мистецтва, змістово-сміслові й ціннісні характеристики якого мають відповідати духовним ідеалам. Ця відповідальність покладається на майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей. С. Архангельський [2], С. Гільманов [4], І. Зязюн [5] та О. Пехота [7] підкреслюють зростання в педагогічних колах усвідомлення того, що не лише особистість педагога, його ставлення до справи, готовність і здатність діяти творчо є сьогодні вирішальними чинниками оновлення навчального закладу, а й того, що для виховання та підростаючого покоління у наш час, насамперед, потрібні

масштабність, яскравість, унікальність і самобутність особистості педагога.

Метою статті є аналіз феномену мистецтва педагогічної дії крізь призму становлення творчої індивідуальності педагога.

Виклад основного матеріалу. С. Архангельський зазначає, що можливості розвитку професійної придатності, компетентності педагога реалізуються лише на індивідуально-творчому рівні саморозвитку особистості, оскільки професійні знання, вміння і навички освоюються майбутніми педагогами в особистісному контексті, а особистісне і професійне, взаємопроникаючи й збагачуючись, утворюють неповторну й унікальну композицію індивідуальних якостей і проявів майбутнього педагога. Як справедливо стверджують І. Зязюн [5] і В. Краєвський [6], жодні новітні технології, методики та засоби навчання й виховання не будуть ефективними без участі педагога. Найкращий педагогічний досвід не можна автоматично перенести в навчально-виховний процес без його творчого осмислення та наповнення індивідуальним змістом, у якому виявляється особистісне ставлення і творча індивідуальність педагога, який упроваджує передовий досвід у свою систему педагогічної роботи. Розуміння педагога як гуманної творчої індивідуальності, представника культури спонукає до пошуку адекватних педагогічних дій.

Творча індивідуальність є сутнісною категорією різних наук і розглядається вченими з позицій:

1) теорії особистості, бо інтегральною якістю творчої особистості є її творча індивідуальність (В. Рибалка, Л. Собчик, В. Тугаринов);

2) естетики та психології художньої творчості (О. Гройсман, А. Конєва);

3) психології індивідуальності (Б. Вяткін, О. Лібін, В. Мерлін та ін.) і педагогіки індивідуальності (О. Гребенюк);

4) креативної акмеології (Н. Вишнякова);

5) психології творчості (Д. Богоявленська, А. Єсаулов, О. Кульчицька, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Рибалка, В. Роменець, та ін.) та педагогіки творчості (В. Загвязинський, В. Кан-Калик, Н. Кічук, Л. Мільто, О. Морозов, М. Нікандров, С. Сисоєва, Д. Чернилевський та ін.).

Для підтвердження спорідненості педагогічної й мистецької діяльності можна навести вислів Л. Виготського, який, розцінюючи педагогічну діяльність як творчу, писав: «Педагог не може не бути художником, адже ланцюжок його дій – це усе той самий ланцюжок

художньої творчості» [цит. за 1, с. 176]. У цьому процесі, на переконання Я. Мамонтова, справжній педагог залежить від інтересів і настроїв вихованців із такою ж психологічною необхідністю, з якою вільний митець належить своїм ідеям і образам. Отже, педагогічну діяльність правомірно назвати мистецтвом. Мистецтво педагогічної дії ґрунтується на високому професіоналізмі педагога, його педагогічній творчості, розвинених педагогічних і творчих здібностях. Воно характеризується яскраво вираженою гуманістичною спрямованістю, творчою свободою, артистизмом і натхненням педагога, його філігранною педагогічною технікою, постійним прагненням до особистісного й професійного росту.

Учені розглядають педагогічну майстерність як «основу мистецтва педагогічної дії», «його частину, що виявляється в досконалому володінні педагогічними методами й прийомами, усім арсеналом педагогічних умінь і навичок, які забезпечують практичне втілення педагогічного мистецтва у процесі формування особистості» [3, с. 204].

Водночас, на нашу думку, це характеризує не педагогічне, а лише методичне мистецтво педагога, яке не охоплює феномену мистецтва педагогічної дії. Воно є сферою людської діяльності, найбільш позначеною впливом індивідуальності (адже справжній твір мистецтва завжди відображає індивідуальність творця і має власну індивідуальність). Тому вважаємо, що апогеєм педагогічного мистецтва є високорозвинена, яскрава творча індивідуальність педагога як інтегральна цілісність унікально поєднаних індивідуальних, особистісних, професійних і творчих якостей, що визначають індивідуальний стиль професійної діяльності, неповторний педагогічний почерк і сукупність обраних нею педагогічних засобів, які утворюють творчу лабораторію та зумовлюють формування власної педагогічної школи.

Педагогічне мистецтво не мислиться без піднесення духовних сил, без натхнення, без осяяння. Воно є елементом духовно-пізнавальних сил педагога й учня, коли їм відкривається нове бачення, коли вони запалюються бажанням якомога швидше досягти глибин предмету, що вивчається: «Осяяння – це миттєве породження потужної енергії, спрямованої на розв'язання будь-яких проблем. Це стан щирого задоволення, розкріпачення душі й тіла, коли кожна клітинка людської істоти залучається до духовно-пізнавального процесу. Осяяння – це вибух невідомих до того ресурсів, у якому зникають страх, сумніви, невпевненість та острах новизни, який

знищує старе, непридатне, непродуктивне в особистості, допомагає народженню людини з новим баченням й новою відвагою у розв'язанні творчих завдань. Осяяння, що спалахнуло в душах педагога, учня й учня, здатне викликати до життя натхнення, без якого не може бути продуктивної творчості» [1, с. 55].

Для того, щоб пережити у своєму педагогічному мистецтві момент осяяння, необхідно спочатку оволодіти педагогічними стандартами. Стандарти й педагогічні ідеали, осяяні світлом педагогічної обдарованості, створюють реальні передумови для розвитку педагогічної майстерності до рівня педагогічного мистецтва, у якому яскраво виявляється творча індивідуальність педагога. Творча індивідуальність педагога, на нашу думку, є сутнісною ознакою його професійно-педагогічної майстерності, яка характеризує рівні оволодіння ним навчально-виховним процесом і мистецтвом педагогічної дії. Найяскравіше вона виявляється на рівні педагогічного мистецтва, надає діяльності педагогів неповторного натхненного, вільного та естетичного характеру, занурює учнів на уроці в потужне позитивне естетичне поле, у якому вони відчують радість і задоволення.

Уплив педагогічного мистецтва на учня виявляється не лише у вільному володінні навчальним матеріалом і вмінні його подати учням, а в такій організації діяльності, коли педагог переживає натхнення, інсайт, відчуття свободи і своїх безмежних творчих можливостей, коли він є «артистом» у своїй справі. Виконуючи на високому професійному рівні свою діяльність, педагог отримує задоволення від навчального процесу і виходить із заняття, окрилений переживаннями свого успіху та успіху своїх вихованців.

Висновки. Розвиток творчої індивідуальності педагога ми визначаємо як процес поглиблення унікальності його особистості на основі позитивних кількісних і якісних змін у рівнях сформованості компонентів його творчої індивідуальності; перетворення його на самобутню, неповторну, самоефективну особистість, здатну самореалізуватися в педагогічній діяльності. Підвищення уваги до культуротворчого й креативного потенціалу освіти спричинює зміну соціокультурного статусу мистецтва як процесу та результату творчості, найбільш позначеної впливом індивідуальності й здатної найсильніше впливати на розвиток останньої. Мистецтво як чинник і засіб забезпечення творчої й індивідуально-особистісної спрямованості освіти перетворюється на його важливий змістовий компонент.

В умовах сучасного світу, що швидко змінюється, набуває все більшої актуальності проблема розвитку творчої індивідуальності професіонала, зокрема педагога професійної школи, який, впливаючи на вихованців своєю неповторною особистістю, формує покоління сучасних професіоналів: творчих, адаптивних, кваліфікованих, із інноваційним стилем мислення та власним професійним почерком.

Список використаної літератури

1. Азаров Ю. П. Тайны педагогического мастерства : учеб. пособ. / Ю. П. Азаров. – Москва : Изд-во МПСИ ; Воронеж : Изд-во «МОДЭК», 2004. – 432 с.
2. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С. И. Архангельский. – Москва : Высш. шк., 1980. – 368 с.
3. Булатова О. С. Педагогический артистизм : учеб. пособ. / О. С. Булатова. – Москва : Изд. центр «Академия», 2001. – 240 с.
4. Гильманов С. А. Творческая индивидуальность учителя / С. А. Гильманов. – Тюмень : ТГУ, 1995. – 112 с.
5. Зязюн І. А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу / І. А. Зязюн // Рідна школа. – 2000. – № 8. – С. 8-13.
6. Краевский В. В. Общие основы педагогики / В. В. Краевский. – Москва : Изд. центр «Академия», 2003. – 256 с.
7. Пехота О. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія / О. М. Пехота, А. М. Старева. – Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2005. – 272 с.
8. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. посібн. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 359 с.

Julia Adamiw

ART OF PEDAGOGICAL ACTION IN THE FORMATION OF TEACHER'S CREATIVE INDIVIDUALITY

This article presents the essence of the concept of «creative individuality». It is proved that among educators confirms the idea that not only the identity of the teacher, his attitude, willingness and ability to act creatively is now the decisive factors of the institution, but for the education of the younger generation must be magnitude, brightness and uniqueness of each teacher's personality, the autonomy of his actions. Based on the pedagogical and psychological theories, the development of teacher's creative individuality is the process of his unique identity, based on positive quantitative and qualitative changes in the levels of formation components of his creative individuality; turning him into a distinctive, unique, self-effective person capable to realize himself fully in educational activities. It is noted that creative individuality of the teacher is the essential feature of his professional and pedagogical skills that characterizes the level of mastery of his educational process and art of pedagogical action. Nowadays when the world is rapidly changing, the problem of the professional's creative personality becomes more urgent. A special role in this process belongs to vocational school teacher who makes impact on his students and creates a generation of modern professionals: creative, responsible, skilled, with innovative style of thinking and their own professional style.

Keywords: *creative individuality, inspiration, pedagogical art, the art of pedagogical action, personal development.*

References

1. Azarov, Yu. P. (2004). *Tayny pedagogicheskogo maysterstva* [Secrets of pedagogical skill]. Voronezh: MODEK, 432.
2. Arhangelskiy, S. I. (1980). *Uchebnyy process v vysshey shkole, ego zakonomernye osnovy i metody* [The educational process in higher education, its logical foundations and methods]. Moscow: High school, 368.
3. Bulatova, O. S. (2001). *Pedagogicheskiy artistizm* [Pedagogical artistry]. Moscow: Academy, 240.
4. Gilmanov, S. A. (1995). *Tvorcheskaya individualnost uchitelya* [Creative individuality of the teacher]. Tyumen: TGU, 112.
5. Ziazium, I. A. (2000). *Humanistychna stratehiia teorii i praktyky navchalnoho protsesu* [Humanistic strategy of the theory and practice of the navel process]. *Ridna shkola*, 8, 8–13.
6. Kraevskiy, V. V. (2003) *Obschie osnovy pedagogiki* [General principles of pedagogy]. Moscow: Academy, 256.
7. Piekhota, O. M., Starieva, A. M. (2005). *Osobystisno orientovane navchannia* [Individually oriented education: teacher training: Monograph]. Mykolayiv: Ilion, 272.
8. Rudnytska, O. P. (2005). *Pedahohika zahalna ta mystetska* [Pedagogy general and artistic]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 359.

Одержано 3.12.2016 р.